

Oversigt

over det

Kongelige danske Videnskabernes Selskabs

Forhandlinger

og

dets Medlemmers Arbejder

i Aaret 1855.

Af

Etatsraad, Professor **G. Forchhammer**,
Selskabets Secretair.

Nr. 1.

Mödet den 12te Januar.

Hr. Professor *Schiödt* forelagde en Afhandling om *Corotoca* og *Spirachta*, Staphyliner, som föde levende Unger og ere Huusdyr hos en Termit.

Denne Afhandling er allerede trykt i Selskabets Skrifter.

Hr. Professor *Steenstrup* meddelte derefter Bidrag til Danmarks forhistoriske Fauna, idet han först foreviste:

a) Ryg- og Brystskjoldet tilligemed enkelte Lemme-Knokler af *Kjærskildpadden*: *Emys lutaria var. borealis Nilss.*, af

hvilket Dyr Museet forhen kun besad et mere ufuldstændigt Exemplar fra en Mose ved Overdraaby (see Oversigten for 1848 S. 74). Disse fuldstændigere Levninger skyldes Hr. Kammerherre *v. Haffner* til Egholm, som fra en Mose paa dette Gods, altsaa kun kort fra Findestedet for det forrige Exemplar, havde indsendt det til Universitetets physiologiske Museum, af hvis Bestyrer, Hr. Etatsraad *Eschricht*, det senere overgaves til det zoologiske Museum, for i Overensstemmelse med det mellem Bestyrerne Vedtagne om disses Samlingers Omraade i Almindelighed, at opbevares med de övrige Gjenstande fra samme fjerntliggende Tid.

[Senere har Museet havt det Held at modtage fra Hr. Kammerherren Stykker af endnu et tredie, men mindre og yngre Exemplar. See disse Oversigter for Mödet d. 9. Februar d. A.]

- b) Flere Stykker *Bæverstokke* eller af *Bæveren* overgnavede og afbarkede Grene og Stammer, saavidt det skjönnedes af Bæverasp. Stokkene vare fundne paa Bunden af den i Oversigterne for 1853 S. 26—27 omtalte Mose, hvorfra Prof. *Steenstrup* jevnlig har erholdt ret mærkelige Dyreknokler og Oldtidslevninger. De fleste vare omtrent to Alen lange og laae saa at sige jevnslid med hinanden paa Underlaget, umiddelbart dækkede af Törven; de havde en Tykkelse af 2—5 Tommer, og i Reglen var Barken afskrællet; enkelte vare kortere, af $\frac{1}{2}$ —1 Fods Længde og af 3—10 Tommers Tykkelse, og af disse var der ogsaa nogle afbarkede, medens Barken paa andre endnu i urört Tilstand var tilbage. Saavel de særdeles tydelige Märker af Bæverens store, meisselformede Tænder i Stokkenes tilskaarne Ender, som de Indtryk, der gik rundt omkring alle de Stokke, hvis Bark var afskrællet, viste tilstrækkelig, at Stokkene kun kunde være tildannede af Bævere, som altsaa fordum have havt deres Tilhold i det Vandløb, hvori Törven senere har dannet sig. Efter deres Leie have de vel snarest udgjort

Gulvet af en Hytte, eller været Dele af en Dæmning; deres Stilling ved Siden af hinanden og den Omstændighed, at de fleste havde mistet deres Bark, antydede, efter Meddelelserens Mening, at de ikke kunde have været Dele af det Forraad af Grene, som Bæveren ofte til Vinterføde samler i Nærheden af sin Bo og efterhaanden trækker op paa Landet for deraf at afgnave Barken. — [Om de tidligere fundne Levninger af Bæveren fra Törvmoserne og Urfolkets Kjøkkenmøddinger see fornemlig: Vidensk. Meddelelser fra Naturhistorisk Forening, 1851, S. 70—71, og disse Oversigter for Aaret 1851, S. 218 og for 1848, S. 5].

Idet Professor *Steenstrup* dernæst foreviste Knoklerne af tvende nu i Danmark ikke forekommende Fugle, ledsagede han disse med følgende korte Bemærkninger, hvori han søgte at give et foreløbigt Overblik over det hidtil vundne Udbytte af hans Undersøgelser af de fra en forhistorisk Tid kjendte Fuglelevninger:

„Fra de danske Törvmoser er der kun bragt meget faa *Fugleknokler* for Lyset; dette har dels sin Grund deri, at Fuglene ikke, saaledes som Pattedyrene, ere meget udsatte for at omkomme i eller i Nærheden af Vandet, og derved foranledige deres Knoklers Opbevaring i Dyndet eller i den sig efterhaanden dannende Törv, dels hidrører det vistnok ogsaa derfra, at *Fugleknoklerne* aldrig have nogen ret anseelig Størrelse og altsaa ikke vække Törvgravernes Opmærksomhed, saa at de faa Knokler af Fugle, der virkelig maatte findes i Törven, ikke ændses eller blive opbevarede. Hidtil er det derfor ikke lykkedes mig, at bringe flere end ganske enkelte *Fugleknokler* tilveje; men da disse netop ere fra Törvmoser, som jeg hyppigere har kunnet besøge og i hvilke jeg jevnligere har havt Leilighed til paa flere Maader at skjærpe Törvgravernes Öie og Interesse for saadanne Gjenstande, betragter jeg dog selv dette uanseelige Udbytte fra de 2—3 sidste Aar som et godt Forvarsel om, at der fra Törvmoserne aarligen skal komme større og

större Bidrag til Erkjendelsen af de tidligere Forhold, som have fundet Sted i Fuglelivet her i Norden og navnlig i vort Fædreland.

Ligeoverfor de betydelige Forandringer, som de fortsatte Undersøgelser over de forsvundne Pattedyr noksom vise, at Pattedyrfaunaen her i Landet har undergaaet siden hin forhistoriske Tid, da Landet var beboet af dets ældste og oprindelige Befolkning, ja selv ligeoverfor den væsenlige Forandring i S sammensætningen, som Landets Krybdyrfauna har lidt derved, at en saa karakteristisk Form, som *Skildpadden*, er forsvunden fra vore Kjær og Moser, var det en stedse følelig Mangel ved det Billede, vi søgte at danne os om Dyrelivet i det Hele i denne fjerne Tid, at vi saa aldeles savnede alt Stof, til med nogen Sikkerhed at afgjøre, om ogsaa tilsvarende Forandringer havde fundet Sted i Fugle verdenen. Savnet af saadanne Kjendsgjæringer, hvorpaa en fastere Anskuelse i denne Henseende kunde bygges, maatte blive saa meget føleligere, som der for Den, der havde gjort sig fortroligere med de allerede i andre Retninger erkjendte ældre Naturlilstande her i Landet, var meget som tydede hen paa, at ogsaa i Fuglenes Klasse ikke Lidet maatte have forandret sig i Tidernes Löb. Naar det saaledes fra flere Sider var blevet bevist, at Landet for mindst tre til fire Aartusinder siden, i Urfolkets Tid, var langt dybere indskaaret med Fjorde og Vige, end nu, og at disse Vige og Fjorde ofte igjen ved Arme og Forgreninger löb ligesom i hinanden og skar större Strækninger af den nuværende Kyst ud i Öer eller Örækker, saa maatte man allerede i disse Forandringer see Betingelserne for et andet gjensidigt Forhold mellem Vand- og Sumpfuglene paa den ene Side, og samtlige Landfugle paa den anden Side, end *det*, der nu finder Sted. De förste maatte, efterhaanden som de naturlige Betingelser for deres Velvære indskrænkedes eller paa sine Steder aldeles forsvandt, ogsaa selv indskrænkes i Antal eller aldeles vige, saaledes som vi endnu daglig kunne forfølge Vand-

og Sumpfuglenes Forsvinden skridtvis, som Søer og Vandmasser udtørres og Kjær, Enge og vaade Hedestrækninger komme under Ploven. Maatte end derved Terrainet for Landfuglene være blevet baade større og gunstigere, navnlig for visse af dem, saa var der dog ogsaa foregaaet Forandringer paa selve dette, der ikke kunde have undladt at gribe temmelig stærkt ind i Landfuglenes Liv. Til Naaleskovene ere nemlig ikke faa Fugle knyttede saa nøie, at de ikke kunne leve i Lövskov, om de end i Forbigaaende kunne dvæle der, og omvendt frembyder denne Betingelser for flere Former, som holde sig borte fra Naaleskoven. Har altsaa Skovvegetationen — hvilket vi jo efter de overalt i Landet forekommende Vidnesbyrd med Vished vide — undergaaet en saa væsenlig Forandring, at den fra en fremherskende *Fyrre*vegetation efterhaanden er bleven til fuldstændige Lövskov, saa maae vi ogsaa antage, at mangen en Fugl, som nu holder sig allene til Fyrreskoven, saavel Nord for os som Syd for os, ogsaa forekom her i Landet i den Tid, da Fyrreskoven klædte den jyske Halvøe og Öerne, medens den ikke der fandt de nødvendige Betingelser for Livet i hele hint lange Tidsrum, hvori ingen Naaleskov vare her i Landet. Paa sin Side har den nuværende Bögeskov vistnok hidlokket og under alle Omstændigheder betydelig begunstiget mange Fugle, for hvilke Urtidens mørke Naaleskov kun lidet passede sig, være sig enten til stadigere Opholdssted eller kun midlertidigen til Ophold under Vandringen og Trækket. Endelig maatte ogsaa den Tanke paatrænge sig, at Mennesket, aldeles uafhængig af Forandringerne i Vegetationen i det Større og af Omdannelserne af Forholdet mellem Land og Vand, væsenligen maa have betinget flere Fugles almindelige Udbredning over hele Landet, eller vel endog deres Indvandring i dette, idet vi i vor Fuglefauna tælle ikke faa vilde Fugle, som ere saa nøie bundne til Mennesket og dets Boliger, at de i et Land uden lodrette eller steile, faste Klippevægge ikke synes at have kunnet finde de eiendommelige Betingelser, som de fordre til deres Rede-

bygning og Forplantning, förend en Befolkning paa et fremrykket Kulturtrin böd dem en Erstatning for de naturlige Klippevægge i höie Mure, Bygninger, Taarne o. s. v. Til saadanne Fugle regner jeg vore tvende Hussvaler, *Hirundo urbica* L. og *H. rustica* L., og Taarnsvalen *Cypselus apus* L., og efter al Sandsynlighed höre ogsaa Storcken, *Ciconia alba* L., og Husspurven, *Fringilla domestica* L., til dem; vilde endog de tvende sidste nu og da i Skovene finde nogenlunde passende Redesteder, saa kan man dog ikke tvivle om den Indflydelse, som en senere Befolknings Bygninger have havt paa deres Formering og Udbredning, ikke at tale om de Begunstigelser, som den stedse tiltagende Korndyrkning særlig har ydet Husspurven.

Jo mere Betragtninger af ovennævnte Natur maatte gjöre sig gjældende, desto mere Grund havde man til at beklage, at vore Törvmoser, som ovenfor anført, kun havde givet og gave saa yderst faa Materialier, paa hvilke man kunde haabe med Tiden at støtte en sikkrere Anskuelse om Landets Fugleverden i en mere fjernt liggende Tid; men desto større Pris maatte vi ogsaa sætte paa hvad der fra andre Kilder maatte kunne tilflyde os af Oplysninger i den nævnte Retning. Et ikke ugrundet Haab om at erholde saadanne havde vi nemlig faaet i Erkjendelsen af Urfolkets gamle Opholdssteder og de paa disse ophobede Levninger af dette Folkefærds daglige Födemedler, idet vi i disse Kjökkenmöddingers Indhold fandt, at paa flere Steder havde Fugle netop udgjort en ikke uvæsenlig Del af deres Föde. Af de forskjellige Beretninger, jeg allerede har afgivet til Selskabet, vil det erindres, at Antallet af de udgravne Fugleknokler i disse ejendommelige Mindesmærker ingenlunde var ubetydeligt og allerede gik op til flere Hundreder; dette Antal er i indværende Sommer blevet foröget meget anseeligt ved de Undersögelser, der ere blevne gjorte ved Gudumlund, Fannerup, men fornemlig ved Meilgaard, og om hvilke Beretninger senere ville blive forelagte, saaledes at jeg i det Hele har et Forraad af Fugleknokler og Dele af disse, der udgjör henved et helt Tusinde.

Da enhver fuldstændig Fugl ikke har mindre end henved Hundrede Knokler, maa man, for rigtigt at bedømme, fra hvilket anseeligt Antal af Fugleindivider, disse Levninger hidrøre, vel erindre sig den ejendommelige Tilstand, hvori Fugleknoklerne forekomme, og den ejendommelige Behandling de have været underkastede; jeg gjentager derfor her fra de tidligere Beretninger, at Urfolkets Hunde have af hver Fugl borttædt det største Antal af Knokler, nemlig Hoved, Hvirvelsøjle, Ribben, Brystben, Bækken, saa det egenligen kun er de lange Ben af begge Lemmerne tilligemed Knoklerne af Skulderpartiet som ere tilbage; men selv af disse tilbageblevne faa Ben af hver Fugl ere dog visse Partier saagodt som stadigen borttædte, nemlig de saftigere og fidtrigere Ledender, saaat det altsaa af Laarben og Skinneben, af Overarm og Underarm i Reglen kun er selve den haarde, marvløse Benpibe, der er ladet os tilbage. — Knoklerne fra disse enkelte Dele af Fuglen udgjøre altsaa Hovedmassen af det Materiale, der er til Undersøgelse, og det er en ren Undtagelse, naar enten andre Knokler end de nævnte, eller disse Knokler i en fuldstændigere Tilstand forekomme.

Vanskeliggjøres end Undersøgelsen overordenlig ved denne af Hundene foretagne Operation paa alle Knoklerne, saa bliver en videnskabelig sikker Artsbestemmelse af disse dog ikke umulig derved, da det større Antal af samme Knokkel i mangan Henseende kan bøde paa denne Ufuldstændighed. Den forudsætter imidlertid et desto rigeligere Apparat af passende Sammenligningsmateriale af nulevende Fugles Knokler, og at bringe dette tilveje har allerede kostet megen Tid og en ufortrøden Anstrængelse, og vil endnu fordre meget i begge Retninger. Saavel det fra Möddingerne sammenbragte Antal af Fugleknokler, som det ordnede Sammenligningsmateriale, forekom mig dog nu at have naaet et saadant Omfang, at jeg turde begynde paa en foreløbig nøiere Bestemmelse. Saavidt denne hidtil ved de tilstedeværende Hjælpemidler har naaet, har den givet mig følgende Resultat, hvoraf det med Hensyn til det foranførte Spørgsmaal om For-

andringer i Fugleklassen vil fremgaae, at idetmindste tvende store Fuglearter have forekommet i Landet i ældre Tider, som nu ikke længere træffes her og hvoraf den ene endog er sin totale Undergang eller Uddöen meget nær, for ikke at sige: saagodt som uddöd.

Af *Rovfugle* har jeg truffet paa enkelte Knokler: saaledes paa den nederste og överste Del af tvende store Overarmknokler (*humerus*), som stemme aldeles med den tilsvarende Knokkel af Fiskeörnen eller Havörnen *Aquila albicilla* L.; disse Levninger ere fra Meilgaard; andre ligesaa erkjendelige Dele, f. Ex. det venstre Haandblad (*metacarpus*) fandt jeg ved Fannerup, atter andre, f. Ex. Underarmen (*ulna*) ved Havelse.

Skjönt det efter vor nuværende Smag maa synes besynderligt, at vi finde Spor af en Rovfugl mellem Affald af Menneskets Föde, saa kunne vi dog neppe tvivle om, at Urfolkene have dræbt Örnene ikke blot forat udrydde dem eller forat formindske Antallet af disse Medbeilere til Landets övrige Vildt, men forat fortære dem. Den ene Overarm bærer idetmindste mange tydelige Mærker af, at Urfolket med skarpe Knive har afskaaret Kjödets.

Af andre *Rovfugle* har Museet Knokler af en middelstor Falk fra Bunden af Mariedalmsen.

Af *Sangfuglenes* store Orden har jeg ikke erkjendt nogen Levning, ikke engang af Ravnens eller Kragernes Familie, som vel vare de Fugle, man snarest skulde vente, at Urfolket kunde have benyttet til Föde. Af mindre Fugle vil det kun være aldeles undtagelsesvis, at man i Kjökkenmöddingerne træffer paa bestemmelige Levninger, naar man seer hen til den Voldsomhed, hvormed Hundene have behandlet Knoklerne ialmindelighed.

Om *Klattrefugle* og *Duefugle* gjelder det Samme.

Af de her i Landet nu levende trende *Hönsefugle*, *Vagtelen*, *Agerhönen* og *Urfuglen*, har jeg ikke med Bestemthed fundet Knokler, uagtet det var at vente, at de tvende sidstnævnte havde været fangede af Urbefolkningen. Derimod fore-

kommer der blandt de sidste Sommer ved Meilgaard udgravede Knokler flere, der hidrøre fra en meget stor Hönsefugl, og som ved nærmere Sammenligning vise sig at være af *Tjuren: Tetrax urogallus* L. Disse Knokler ere:

- c) den ydre Halvdel af venstre Haandblad (metacarpus) af en gammel Tjurhane, fig. 1, og
- d) tvende 2—3 Tommer lange Partier af tvende Skulderblade, som begge høre til samme Side og saaledes hidrøre fra tvende forskellige Fugle, der ifølge Knoklernes Størrelse ogsaa maae have været Hanner.

Da vi finde det Ejendommelige i Hönsefuglenes Knokkelbygning udpræget saaatsige i hver eneste Knokkel, har det været saameget lettere med Sikkerhed at paavise den tidligere Tilstedeværelse her i Landet af en Fugl, som vi nu ikke have eller have nogen opbevaret Erindring om at have havt, men som nu tilhører Skandinaviens lavere Fjeldskove, og ligeledes findes S. for os, hvor Bjerget af lignende Höide og med lignende Skovvæxt træde op.

[Efterat Ovenstaaende var meddelt i Selskabet, har jeg senere fra Hr. Proprietær *Olsen* til Meilgaard, der har saamegen Fortjeneste af vore Undersøgelser af den store Kjøkkenmödding ved denne Herregaard, modtaget en Sending af Knokler, som vare komne frem ved en Gravning i Skrænten, der var foretagen, for at tilvejebringe en større Prøve af Kjøkkenmöddingens Masse til Museet for de nordiske Oldsager. I denne lille Sending*) havde jeg den Glæde endnu at opdage nogle flere Levninger af *Tjuren*, nemlig:

- e) den övre Halvdel af den höire Overarm af en særdeles stor og kraftfuld Hane, fig. 2, og den halve Side af den tilsvarende venstre, samt
- f) den mellemste Del af Kragenæbsbenet (os coracoideum) eller det stærke Nögleben, ligeledes af en Hane.

*) Smlgn. Oversigterne for Mødet d. 9de Februar d. A.

Om der end ikke var nogensomhelst Skygge af Tvivl om den rigtige Henførelse af de ovenfor nævnte mindre Knokkeldede, maatte det naturligvis være mig kjært, at see Stadfæstelsen herpaa ved Fremkomsten af Knokler fra andre Partier af Skellet, ligesom det ogsaa er af Interesse at see, at det ikke er Levninger af et enkelt Individ. — Til Vidnesbyrd om, at det ikke allene var i Jylland *Tjuren* da forekom, kan jeg endnu tilføie, at jeg et Par Dage efter den ovennævnte Sending modtog fra en Törvemose under Egholms Gods her i Nordsjælland det höire Kragenæbsben af en Tjurhane (s. Mødet 9 Febr.), hvilket er den første Knokkel af denne Fugl, som vi have modtaget fra Törven.]

At alle Levningerne af denne Fugl fra Kjökkenmöddingerne ere af Hanner, kan være en Tilfældighed, afhængig af de Steder i Möddingen, paa hvilke vore Undersøgelser ere skete; men det kan forresten ogsaa have en naturlig Grund deri, at Hannerne jo under Forplantningstiden, under deres saakaldte Skogring, blive saa beftig betagne af Forplantningsdriften, at de blive ligesom blinde for Faren, og flyve endog paa Mennesker, som nærme sig, saa det nok kunde være, at netop i denne Tilstand have Urindvaanerne passet paa dem og slaet dem.

I een Henseende er Opdagelsen af denne Landets gamle Indvaaner af særlig Interesse for os, da dens hele Velvære synes saa nöie forenet med Forekomsten af Naaletræer, at vi med höi Grad af Sandsynlighed tör optage dens daværende Forekomst her blandt Vidnesbyrdene om, at Fyrrevegetationen ikke var forsvunden i Urindvaanernes Tid; Tjuren forlanger jo vel ikke udelukkende Naaleskov, men holder dog saameget af den, at den nödig forekommer fjern fra denne eller fra en af Naaleskov og Lövtræer blandet Skovstand.

Er det hidtil kun meget ubetydeligt og endnu ubestemt, hvad Kjökkenmöddingerne have givet os af *Vadefugle*, saa er det et desto betydeligere Antal af Knokler, vi der have kunnet samle af *Svømmefuglene*. Det kan neppe betvivles, at denne Orden har afgivet mere end de ni Tiendedele af Urindvaaner-

nes Födemedel af Fugleklassen, og vi finde Knokler af alle større Familier indenfor Ordenen.

Af *Skarve* forekommer der saaledes enkelte Knokler, men om disse tilhøre den middelstore Skarv (*Graculus medius Nilss.* sp.) som nu er her i Landet, eller den større, mere nordiske Skarv, er endnu uvist.

Talrigere ere Levningerne af *Maagerne*, der synes at have været hyppigen spiste af Urbeboerne saavel i Sjælland, som i Jylland. Jeg har Overarm-, Underarm-, Haandblad-, Skinneben- og Kragenæbs- (coracoideum) Knokler samt enkelte Dele af Brystbenet baade af vore mellemstore almindeligere Maager og af Arter, der i Størrelsen have staaet lige med *Svartbagen: Larus marinus* L.; enkelte Knokler ere endog lidt større end de tilvarende Knokler af de Individer af denne Maage, som jeg hidtil har havt Leilighed til at undersøge. Mærker af skjærende Instrumenter sees hyppig paa dem, og af flere Overarmsben fra Meilgaard findes Benpiberne, som man formodenlig har benyttet til særeget Brug, savede fra Ledenderne med en egen Sav, hvilken i den senere Beretning om den paa dette Sted foretagne Udgravning skal blive nærmere omtalt.

Langt det overvejende Antal af Knoklerne tilhører imidlertid de saakaldte *Tandnæbbe*, eller *Ændernes*, *Gjæssenes* og *Svanernes* Familie. Af selve *Svaneslægten* har jeg allene fra Meilgaard henved et Par Hundrede Knokler, og fra Möddinger paa de andre undersøgte Steder har jeg ogsaa endel, om end ikke i saadan en Mængde. Nogle faa af disse Knokler maa vistnok henføres til vor Sommersvane, eller den Svane, der nu paa saa mange Steder holdes tam, *Cygnus olor* Gm., men hele det övrige store Antal hörer til vor Vintersvane, eller *Sangsvanen*, *Cygnus musicus* B. Men ved denne Henførelse, der grunder sig paa umiddelbar Sammenligning af Knoklerne og den derved fundne Overensstemmelse ialmindelighed, maa dog bemærkes, at der af alle Knoklerne er ligesom to Størrelser og at derved tydes hen paa tvende Racer eller Arter af Svaner,

en større og en mindre, eftersom denne Forskjel i Størrelsen ikke kan betegne de to Kjøn, der hos Svanerne ikke afvige synderligt fra hinanden, og ikke heller betegne Fugle af forskjellig Alder eller forskjellig Grad af Udvoxning, da Indtrykket af Muskulaturen er ligesaa stærk paa de smaa som paa de store Knokler. I Virkeligheden har man jo ogsaa i den senere Tid villet gaae ind paa den af *Pallas* allerede paa pegede Adskillelse af Sangsvanen i en større og mindre Art eller Afart, og denne mindre Form (*Cygn. minor* Pall. Keys. & Blas.) der om Vinteren skal forekomme sammen med den større over Mellemeuropa, er det maaskee vi her ved Meilgaard have i ikke faa Individder. Disse tvende Former ere imidlertid endnu neppe ved zoologiske Mærker tilfredsstillende blevne adskilte fra hinanden, og heller ikke er deres Benbygning bleven tilstrækkelig sammenlignet. Ved Nørrejyllands Fjordbredde hører man ofte tale om en mindre Svane, som man der tillige ved Lyden vil adskille fra den større, men jeg har endnu ikke kunnet skaffe mig den til Sammenligning. Forekomsten i ældre Tid af Individder med saa stor Forskjel i Størrelsen giver imidlertid forøget Anledning til at søge Forholdet mellem disse Former nærmere oplyst for vort Lands Vedkommende.

Vildgjæssene synes dengang som nu at have været meget skyet, og ikke at have tilladt Urfolket at komme dem paa Skud (Pileskud), idetmindste har jeg ikkun erkjendt meget faa Levninger af dem; disse have dels tilhørt en større Art, dels en mindre, sandsynligvis Raigaasen: *Anser torquatus* Frisch, dog ere de lidt mindre, end de tilsvarende Knokler af de Individder af denne, med hvilke de have været sammenlignede.

Anderledes er det med *Vildenderne*, hvis Knokler ere i et betydeligt Antal næsten i alle Möddingerne, og neppe mangle i nogensomhelst af dem. Knoklerne tilhøre mange Arter; snart er det de store Arter af Størrelse med Edderfuglen, *A. mollissima* L. og *A. fusca* L., der fornemligten have været spiste, f. Ex. ved *Sölager*, snart middelstore Arter, f. Ex. ved *Gud-*

dumlund, snart atter, f. Ex. ved *Havelse*, fornemligen de smaa Arter. Det hidtil tilvejebragte og forövrigt ikke uanselige Sammenligningsmateriale af *Anasslægtens* mange Arter er endnu ikke tilstrækkeligt til bestemt at udhæve de forefundne Arter, hvor vigtigt dette end ellers kunde være med Hensyn til visse Punkter i Urindvaanernes Liv. Af de til de dykkende Ænder saa nöie knyttede *Skalleslugere* (*Mergus* L.) kan jeg med Bestemthed paavise Knokler baade af den større (*M. merganser* L.) og af den mindre Art (*M. serrator* L.).

At hyppige Mærker af Knive eller skjærende Redskaber findes paa denne Fuglefamilies Knokler, behöver jeg neppe at tilföie. Flere af de større og længere Benpiber f. Ex. af Svaernerne ere blevne benyttede til særeget Brug og deres Ledender blevne afsavede, ligesom det ovenfor anførtes om Maagerne.

Foruden de nylig nævnte dykkende Former af Ændernes Gruppe har jeg hidtil erkjendt følgende dykkende Fugle: en *Gumpefod*, *Podiceps* L., i enkelte Knokler fra *Havelse*, der stemme nöie med *P. rubricollis* Lath.; en mindre *Alkefugl*, formodentlig *Alca torda* L. i et Par Knokler fra *Meilgaard*, og i en Overarmsknokkel fra *Bunden* af en *Törvmose*, der för har været en *Vig* af *Sundet*; endelig *Storalken* eller *Geirfuglen*: *Alca impennis* L. i flere Knokler fra *Meilgaard*. At denne store, nordlige Fugl — den eneste Fugl i Europa, der paa Grund af *Vingernes* Lidenhed ikke er istand til at flyve — forekommer iblandt *Levningerne* fra vore *Urfolks* Maaltider, maa unægtelig i höi Grad synes paafaldende, men det bekræftes ved følgende deri fundne Knokler:

g) en höire Overarm (humerus) i Form aldeles stemmende med Overarmen af en *Tordalk*, *Alca torda* L., men af dobbelt Størrelse mod denne, 4" lang, 7" bred, og da Knokkeldannelsen er saa betegnende indenfor denne Fuglegruppe, bestemt antydende en *Alkefugl* af Størrelse som en *Gaas*. Knoklen hörer heldigvis til de ganske faa, der ikke ere blevne beskadigede ved *Hundegnav*, men den bærer

paa sin Overflade et Par skarpe Ridser, Mærker af Urindvaanernes Knive. Den er af en gammel Fugl. fig. 4.

- h) en anden Overarm fra samme Side, altsaa tilhørende et andet Individ; den er ikke fuldt saa stærkt sammentrykt som den foregaaende, og er saaledes maaskee af en noget yngre Fugl; begge dens Ender ere paa sædvanlig Maade afbidte og bære Mærker af Tandspidser. Den indre Hulhed viser sig mindre end hos Tordalken og antyder at Fuglen ikke har kunnet flyve.
- i) Spolebenet (radius) fra höire Side, af en gammel Fugl; lidt beskadiget i Enderne; dets korte sammentrykte ejendommelige Form afviger aldeles fra Tordalkens, og viser bestemt, at Underarmen har været kort og Vingen været ubrugelig til Flugt, som hos *Alca impennis*. fig. 5.

Naar man nu ikke vil antage, at disse Knokler hidrøre fra en forsvunden og hidtil aldeles ukjendt Art af Alkefugle, der med Geirfuglens Störrelse ogsaa har forbundet dennes Vingeforhold, kan man kun henføre dem til selve denne nu næsten saagodt-som uddöde Fugl; de nævnte Knokler have ogsaa ved umiddelbar Sammenligning vist sig at stemme saaledes overens med de tilsvarende Knokler hos Geirfuglen, at jeg ikke kan nære den ringeste Tvivl om, at det virkelig er denne Art. Da det imidlertid turde være bekjendt, at intet Skelet af denne Fugl findes her i vore Museer, og i det Hele et saadant neppe findes i noget af de europæiske Museer, vil jeg tilföie, at denne umiddelbare Sammenligning er for Spolebenets Vedkommende udfört med det fuldstændige Underarms- og Haandpartie, der til dette Öiemed blev taget ud af Universitetets udstoppede Exemplar af denne sjeldne Art, medens Overarmene ere blevne sammenlignede med nogle löse Knokler, som Hr. Etatsraad *Eschricht* ved Naturforskermödet i Christiania havde erholdt til Universitetets anatomisk-physiologiske Museum, og som den afdöde norske Naturforsker *P. Stuwitz* i sin Tid havde indsamlet paa en Ö nær Labradorkysten, iblandt hvilke der heldigvis fandtes tvende Overarmknokler, endog til den selvsamme Side af Fuglen.

Den uventede Forekomst af denne Fugls Knokler i en Kjøkkenmødding ved den inderste Del af Kattegattet, kan ikke andet end fremkalde Betragtninger om Maaden, hvorpaa vi skulle tænke os disse komne til dette Sted, eftersom Geirfuglen nu lever saa fjern fra vore Kyster og har en saa indskrænket Udbredningskreds. Det er jo vist nok muligt, at deres Forekomst er aldeles tilfældig, og at de Individer, hvorfra de fundne Knokler hidrøre, kunde have været enkelte veirslagne Fugle, men dette er dog ikke engang ret sandsynligt. Knoklerne tilhøre nemlig bestemt to, maaskee endog tre Individer, og derved bortfalder allerede noget af det mulig Tilfældige i Fuglens Forekomst der. Dernæst ere Levningerne af disse Individer jo forefundne i den meget lille Del af Møddingen, der iaar blev undersøgt, og der er vel ingen Grund til at antage, at den ikkeundersøgte langt betydeligere Del deraf ikke skulde indeholde sin Andel deraf i samme Forhold til de övrige Knokler; saaledes idetmindste stille sig vore Erfaringer med Hensyn til andre i disse Dynger opbevarede sjeldnere Dyr; Bæverens, Maarens, Vildkattens Ben ere i det Hele vedblevne at komme frem i væsenlig det samme Forhold til de övrige talrige Knokler, efterhaanden som Udgravningerne ere blevne fortsatte. — Men gaae vi nu ind paa denne Sandsynlighed, at her virkelig forekomme Levninger af Geirfuglen i ikke faa Individer, maa vi ogsaa gaae ind paa en tidligere mere regelmæssig Forekomst af denne Fugl ved Landets Kyster, og — da dette ikke vilde stemme ret godt med dens nuværende indskrænkede Forekomst i de nordiske Have, — paa en tidligere større Udbredning i det Hele. Det eneste Punkt nemlig, hvor denne Fugl vitterlig i de nordisk-europæiske Have i dette Aarhundrede har et fastere Tilhold, ere de smaae vulkanske Klippeskjær S. for Island, som kaldes Geirfugleskjærene, paa hvilke der vel synes stadigere at have holdt sig smaae Selskaber af disse Fugle, men dog ikke større, end at en tilfældig stærkere Bortfangst af 20—30 Individer, f. Ex. 1830—31 og i Aarhundredets Begyndelse, 1813,

synes at have gjort sig kjendelig i længere Tid derefter paa det ringere Antal af de senere iagttagne eller fangede Fugle*). Udenfor disse Skjær er vel en enkelt Fugl, nu og da, og med flere eller mange Aars Mellemrum, sete paa enkelte Steder af det sydlige Islands Kyster, men alt viser, at det kun har været mere tilfældige Gjæster. I forrige Aarhundrede syens den derimod tillige at have ynglet mere regelmæssigen, om end kun *i yderst faa og sparsomme Individider*, ved Færøerne (*Mohr, Landt*), maaskee (?) endog ved Skjærene udenfor Söndmörs Kyst (*Ström*), medens den allerede ved Aarhundredets Begyndelse var bleven en tilfældig Gjæst, som kun nu og da, med mange Aars Mellemrum, lod sig see ved *St. Kilda*, den vestligste af de skotske Öer (*Maccauley*), hvor den dog havde regelmæssigen ynglet lige til henimod Udgangen af det 17de Aarhundrede (*Martin*). — Ved den amerikanske Side af det nordlige Atlanterhav synes Geirfuglen ikke at have haft nogen bedre Skjæbne; thi de ældre Efterretninger (*Egede, Crantz, Glahn, Fabricius*), vise os tydelig nok, at Geirfuglen endnu for omtrent et hundrede Aar siden blev seet regelmæssigen om end yderst sparsomt ved det sydlige Grönlands Kyster, og idetmindste nu og da ynglende der (*Fabricius*), men disse faa Levninger vare som det synes aldeles forsvundne ved Aarhundredets Begyndelse (*Hollböll, Reinhardt*). Ved Labradorkysten er dens Forekomst vel mere end tvivlsom. — Da vi nu ikke kjende nogen Fugl, der af Naturen er givet en saa indskrænket Udbredning og en Tilværelse i saa faa Individider, maae vi nødvendig efter Analogien fra alle andre höiere Dyr, og navnligens dens nærmeste Beslægtede, antage, at Geirfuglen har haft en langt større Udbredning tidligere, og da vi have i de senere Aarhundreder kunnet see den forsvinde mere og mere fra syd-

*) See Etatsraad *Reinhardts* Meddelelse om Geirfuglens Forekomst paa Island, i *Kröyers naturh. Tidskr.* II B. S. 533—35. — De Geirfugle, der siden denne Meddelelse (1839) ere fangne paa Island, indskrænke sig til aldeles enkelte.

ligere Belter af dens Udbredning, er det rimeligt at antage, at denne Indskrænkning i Artens Udbredning er begyndt allerede i tidligere Aarhundreder, og at Fuglen altsaa i disse har gaaet langt længere ned med Englands og Skandinaviens Kyster, men at den efterhaanden har maattet forsvinde fra disse paa Grund af Menneskets Forfølgelser. Ude af Stand til at flyve er den nemlig aldeles givet Mennesket i Vold, naar den er kravlet op paa Strandbreddens lavere Klipper eller Klinte, saaledes som den navnlig maa det under Rugetiden; selv om den gamle Fugl en Tidlang undgaaer Mennesket ved betids at naae Vandet og overlade ham Ægget eller den dunede Unge, saa lider dog Arten derved et større Tab end nogen af de andre „Bjergfugle“, idet disse i Reglen forsøge et andet eller et tredje Kuld af Æg, hvilket Geirfuglen aldrig gjør (*Martin*). Fra en saadan sydligere Forekomst om Sommeren kunde man da nok forestille sig, at der ogsaa om Vinteren mere regelmæssig kunde svømme Fugle ned i Kattegattet, hvis man ikke ligefrem vilde antage, at den ogsaa om Sommeren kunde findes i dette, hvad der ikke forekommer mig unaturligt. Det er vanskeligt at indsee, at den ikke ligesaa godt skulde kunne trives her som dens mange nærbeslægtede: Alken, Tisten f. Ex. Det synes endog efter *Naumann* som om Lunden i sin Historie frembyder noget lignende, idet denne Fugl tidligere i en større Kolonie har beboet Helgolands Klipper, men nu er bleven indskrænket til en ganske liden, og naar denne om föie Tid, som det er at befrygte, forsvinder, da vil Grændsen for Lundens Ynglebelte med Eet være flyttet flere Grader imod Nord og Vest.

Forfatterne udtrykke sig ofte om Geirfuglen paa en Maade, som om de antog, at dens Individuer paa Grund af Forfølgelser havde trukket sig imod Nord til mere utilgængelige Steder, og som om den skulde findes i større Antal ved Spitsbergens og Nordamerikas Kyster, men denne Anskuelse synes mig efter de hidtil bekjendte Erfaringer at være lidet begrundet. *Stuwitz* traf vel Knoklerne af den i Mængde paa den lille Ö Fogo ved

Labradors Kyster, men det var allene af spiste Individer; levende synes den ikke at forekomme ved disse Kyster*); var dette Tilfældet, maatte den nu og da sees der, ligesom ogsaa Exemplerer deraf nu og da vilde komme hened, og Fuglen ikke blive den Sjeldenhed og Kostbarhed den er**). Et mærkeligt Sammentræf er det iøvrigt, at de i vore Urindvaaneres Kjøkkenmøddinger fundne Ben af denne Fugl nærmest skulde oplyses ved Knokler, der findes under lignende Forhold i Labrador.”

Anmærkning. Da *Geirfuglens* Udbredning og Forsvinden kun som et Side-spørgsmaal er kommen paa Bane, vil en udførlig Fremstilling af denne Fugls Historie i de sidste Aarhundreder ikke her kunne gives, men til yderligere Retfærdiggjørelse af den fremsatte Anskuelse og til Veiledning for Andre, der ville søge Oplysning om Geirfuglens tidligere Forhold, ville følgende korte Kildeangivelser ikke have en upassende Plads paa dette Sted.

Geirfuglens regelmæssigere Forekomst ved *Norges* Kyster beroer kun paa *Strøms* Beretning (Söndmör. 1. Part. S. 221), i hvilken der uheldigvis er skeet en Forvexling i flere Henseender mellem Geirfuglen og *Anas glacialis* L., uden at man nu vil kunne afgjøre i hvor stor en Udstrækning denne Forvexling har fundet Sted, med mindre de ifølge en Bemærkning af *Bränniche* i Christiania Universitetsbibliothek bevarede haandskrevne Optegnelser af *Ström* heri kunne give nogen Oplysning. — Om den tilfældige Forekomst af en enkelt Fugl ved Norge see: *Rasch* i *Nyt Magas. f. Naturvidensk.* 1838. S. 386. — *Sundewalls* Årsber. for 1837—40 S. 181.

Hovedkilden for Geirfuglens Ophold ved *de skotske Öer* og dens Ynglen paa *St. Kilda* er *Martins* efter Antopsien givne korte Skildring i hans *Voyage to St. Kilda*, 1698; hans Besøg paa Öen var netop i den rette Geirfugletid (i første Halvdel af *Juni*, 1797); [da ingen af de fire særskilte Udgaver af hans Reise til denne mærkværdige Öe findes paa vore offentlige Bibliotheker, har jeg benyttet det efter 4de Udgave (1753) skete Optræk i *Pinkertons: A general collection of the best and most interesting voyages and travels etc.* vol. III S. 709). — Som Bikilder smlg. : An account of Hirta and Rona given to Sir *Rob. Sibbald* by Sir *Georg. M'Kenzie*, *Pinkerton*, III. S. 730; *Sibbaldii Scotia illustrata*, III. S. 22 (1684); *Macaulay* history of *St. Kilda*. 1764, London. 8vo. S. 156—157, og forsaavidt nogle Træk af Geirfuglen skulde være medoptagne i Skildringen af den besynderlige, fjertabende og kun til et Par af de mest fjerntliggende Öer og Skjær henviste Fugl: *Holk* eller *Colk*, da tillige *Buchanani* rerum scoticarum historia S. 10 (Edingb. 1583), og *Martins* the Western Islands S. 25—26 og 71 (Lond. 1716), [ogsaa aftrykt i *Pinkertons Collect.* III. S. 582 og 597]. — Om enkelte Fugles tilfældige og yderst sjeldne

*) Det er mig ikke bekjendt, hvor *Stuwitz* har meddelt noget nærmere om sit Fund.

**) Ethvert godt Skind kan i Naturaliehandelen omtrent regnes til 100 Rdl.

Forekomst ved Örkenøerne og de engelske Kyster see foruden de britiske Ornithologier, *Fleming* history of brit. animals Edingb. 1828, S. 130; Proceed. of zool. society. 1835, S. 79.

Vidnesbyrd om Geirfuglen ved *Færøerne* give den bergenske Læge *Henr. Hoyer* i Brev til *L'Ecluse* 1604 (*Clusii* exoticor. libr. X. auctar. S. 367) og *O. Worm* i sit Museum S. 300, i hvilket Værk vi have den eneste Figur, der er taget efter den levende Fugl, nemlig efter et Exemplar, *Worm* havde levende i flere Maaneder [Figuren god, men det smale hvide Halsbaand synes at være taget efter den af *Clusius* næsten ordrette laante Beskrivelse — af Pingvinen, med hvilken *Worm* forvexlede den: collum albis pennis tanquam torqve cinctum]. — At den ynglede der, fremgaaer vel tydelig nok af, at den fandtes paa den klippede Strand under Forbjergene, (s. *Debes* Færøernes Beskrivelse (1673 S. 130) og undertiden fangedes med Svartfuglene; (s. *Mohr* Islandsk Naturhist. 1786, S. 28); man seer af de forskjellige Furer paa Næbet, at saavel unge som gamle Fugle endnu vare *Landt* bekjendte (Beskriv. af Færøerne 1800, S. 253—54). — Smlgn. *Reinhardt*, Tidsskr. for Naturvidensk. III. S. 59.

Ved Benyttelsen af de bekjendte Kilder om Fuglens Forekomst ved *Island* (*Horrebow*, Tilforladelige Efterretn. 1752, S. 174—76, *Eg. Olafsens* Reise i Island i Aarene 1752—57. Sorøe 1772, S. 855 og 858, og *Mohrs* Islandsk. Naturhist. 1786, S. 28) maa erindres, at den Første ved at imødegaae *Andersons* modsatte Yttringer tillægger Fuglen altfor stor Hyppighed, idet han, ligesom *Mohr* synes at oversee, at de i Mængde fra Geirfugleskjærene hjembragte Æg ikke vare af Geirfuglen alene, men af de der ynglende „Bjergfugle” i Almindelighed. — *Fabers* Yttringer (Prodrom. der isländisch. Ornith. 1822, S. 48—49), om Fuglens tidligere Forekomst „in grosser Menge” maa derfor benyttes med samme Vaersomhed som Slutningen om dens nuværende Sjældenhed fra de Erfaringer, at *Faber* ikke traf den ved sine Besøg ved de forskjellige Geirfugleskjær d. 25de Juni og senere i Juli og August, da det af *Martins'* Beretning er klart, at den allerede imod Midten af Juni forlader Ynglestederne og gaaer tilsøes. — Smlgn. fremdeles for Islands Vedkommende *Reinhardt*, *Krøyers* Tidsskrift II, p. a. St., *Michahelles*, Isis 1833 S. 648—651.

Som ynglende Fugl ved *Grønlands* Kyster kjendes den kun af en enestaaende lagttagelse hos *Fabricius* fn. gr. S. 82, men Fuglen selv have dog *Crantz* (Historie von Grönland 1765, S. 111) og *Glahn* (Anmærkninger over Crantz, 1771, S. 100) tydelig nok havt for sig. Angaaende dens Sjældenhed der i dette Aarhundrede smlgn. *Boje* i Isis, 1822 S. 872, *Reinhardt* p. a. St., *Holböll*, Ornitholog. Beytr. z. Fauna Grönlands, 1846, S. 84 (hvor Udtrykket „vor 80 Jahren nicht selten” bliver for stærkt i Forhold til *Fabricius's* Angivelser for den Tid) eller *Krøyers* Tidsskr. IV. S. 457.

Paa *Newfoundlands* Fiskebanker blev den Geirfugl fanget, som er afbildet hos *Edwards*. (Birds 1743, tab. 107); men i de nordamerikanske Faunaer (*Richardson*, Fauna boreali-america S. XXXVIII. og *Wilson*, American ornithology, contin. by *Chrl. L. Bonaparte*, III. S. 225), synes den kun optaget efter *Sabines* memoir on the Birds of Greenland (Linnean Transactions f. 1818, vol. XII.), der for Geirfuglens Vedkommende S. 557 støtter sig allene paa *Fabricii* fn. gr.

Forklaring over Figurerne.

1. Venstre Haandbladsben af en mandlig Tjur, *Tetrao urogallus* Linn. Fra Meilgaard.
2. Övre Halvdel af höire Overarm af en mandlig Tjur, *Tetrao urogallus* Linn., seet fra den ydre Side. Sammestedsfra.
- 2'. Samme Knokkel, seet fra den indre Side.
3. Höire *Os coracoideum* af en mandlig Tjur, *Tetrao urogallus* Linn. Fra en Törvemose ved Eegholm.
4. Höire Overarm af Geirfuglen, *Alca impennis* Linn., seet fra den ydre Side. Fra Meilgaard.
- 4'. Samme Knokkel, fra den indre Side.
5. Höire Spoleben (radius) af en Geirfugl, *Alca impennis* Linn., fra Meilgaard.
- 5'. Samme Knokkel fra modsatte Side.

Hr. Vandbygningsinspecteur *Grove* udbad sig sin til Selskabet indsendte Afhandling over Marskdannelsen tilbage, hvilket Selskabet bevilgede.

I Mødet blev fremlagt:

Fra Videnskabernes Selskab i Finland.

- Acta societatis scientiarum fennicæ. T. III Fasc. 2. Helsingfors 1852. Med Fortegnelse over Medlemmerne o. s. v.
- Sveriges Rikes Landslag, stadfästad af Konung Christopher År 1442. Öfversättning paa finska Språket af *L. Thomæ*. Helsingfors 1852.
- Noticer ur Sällskapetets pro Fauna & Flora fennica Förhandlingar. II Häftet. Helsingfors 1852.
- Sveriges Rikes Stadslag. Öfversättning på finska Språket af *L. Thomæ*. Helsingfors 1852.

Fra Société Géologique de France.

- Bulletin de la S. G. de France, 2den Serie Tome X F. 4—40. Paris 1853. Tome XI F. 1—18. Paris 1854.